

Sikringstiltak/dokumentasjon tilknytt tre skadde gravhaugar (Id 5383-23,34,36) på Id 5383 Sjeramoen, Ritland (gnr. 13/1), Suldal k.

Forfatter

Even Bjørdal

Saksnr.: 22/02322

Oppdragsgjevar: Riksantikvaren

Stikkord: gravhaug, gravfelt, sikring

Oppdragsrapport 2023/12

Universitetet i Stavanger,
Arkeologisk museum,
Afdeling for fornminnevern

Utgjevar:
Universitetet i Stavanger
Arkeologisk museum
4036 STAVANGER
Tel.: 51 83 31 00
Fax: 51 84 61 99
E-post: post-am@uis.no

www.arkeologiskmuseum.no

Stavanger 2023

Sikringstiltak/dokumentasjon
tilknytt tre skadde gravhaugar
(Id 5383-23,34,36) på Id 5383
Sjeramoen, Ritland (gnr. 13/1),
Suldal k.

Even Bjørdal

ARKEOLOGISK
MUSEUM

Universitetet i Stavanger

Rapport til topografisk arkiv

Vår ref. (arkivnummer):

Dato: 18.04.2023

Kommune: Suldal
Gardsnamn: Ritland
Gnr: 13
Bnr: 1
Lokalitetsnamn: Sjeramoen
Tiltakshavar/ Oppdragsgjevar: Riksantikvaren (Post 70, sikringsmidlar)
Adresse: Postboks 1483 Vika, 0116 Oslo

Saka sitt namn: Søknad om sikringsmidler (Post 70) 2022
Saksnr (p360/arkiv): 22/02322
KulturminneID: 5383-23, 34, 36
Hoh.: 70 moh.

Aksesjonsnr:
Museumsnr:
Natvit.prøvenr:
Fotonr:
Intrasisnummer:

Registreringsrapport:
Synfart (av/dato): Even Bjørdal, 21.10.2021
Sakshandsamar: Even Bjørdal

Dispensasjon (§ /dato):
Feltundersøking (tidsrom): 01.11.2022
Ved: Even Bjørdal, Øyunn W. Sæther, Jon R. Husvegg

Saka gjeld: Sikringstiltak for tre skadde gravhaugar innan gravfeltet Sjeramoen.
Utbetring med grastorv og erosjonsmatter.
Stikkord resultat: Sikring, gravhaugar, grastorv, erosjonsmatter

Gjennomføring av sikringstiltak innan Id 5383 i samband med Post 70 – midlar for 2022

Generelt om prosjektet

Arkeologisk museum, UiS utførte sikringstiltak tilknytta tre enkeltminne (Id 5383-23,34,36) på Ritland (gnr. 13/1) i Suldal kommune den 01.11.2022. Det handlar om tre gravhaugar/røyser, med TG3 «Betydelig tiltaksbehov», lokalisert i den vestre delen av kulturminnelokaliteten (jf. figur 1-5). For meir detaljinformasjon om lokaliteten i seg sjølv og tilstanden til dei tre gravminna før sikringstiltaket, sjå vedlagte søknad om sikringsmidlar.

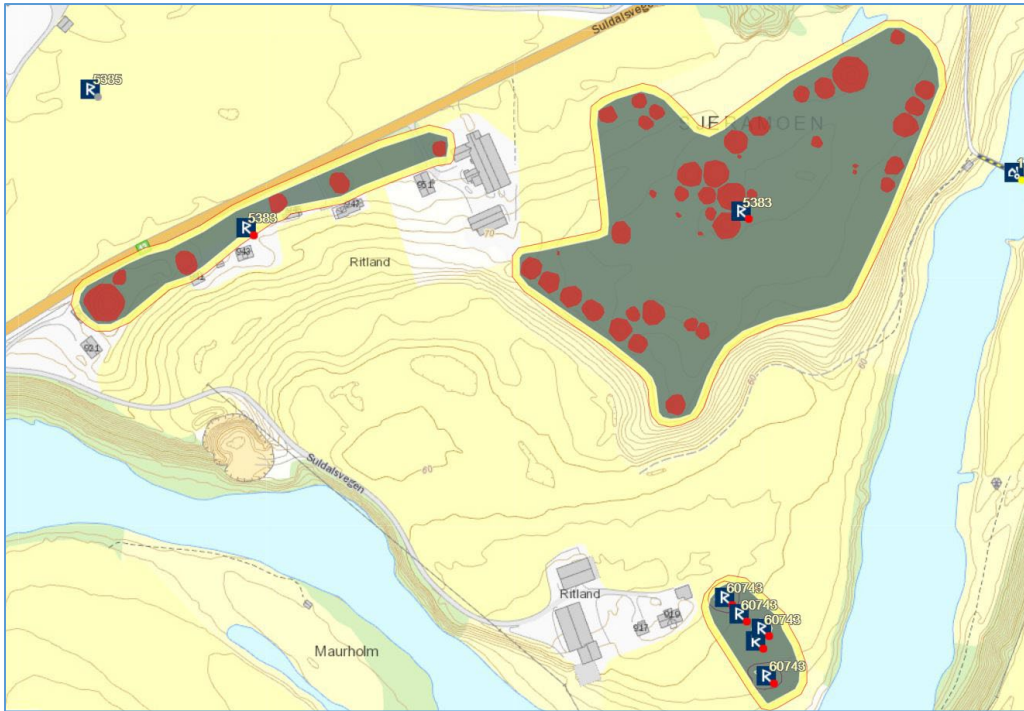
I søknaden er det planlagde sikringstiltaket skildra slik:

Den foreslåtte sikringen har to hovuddeler:

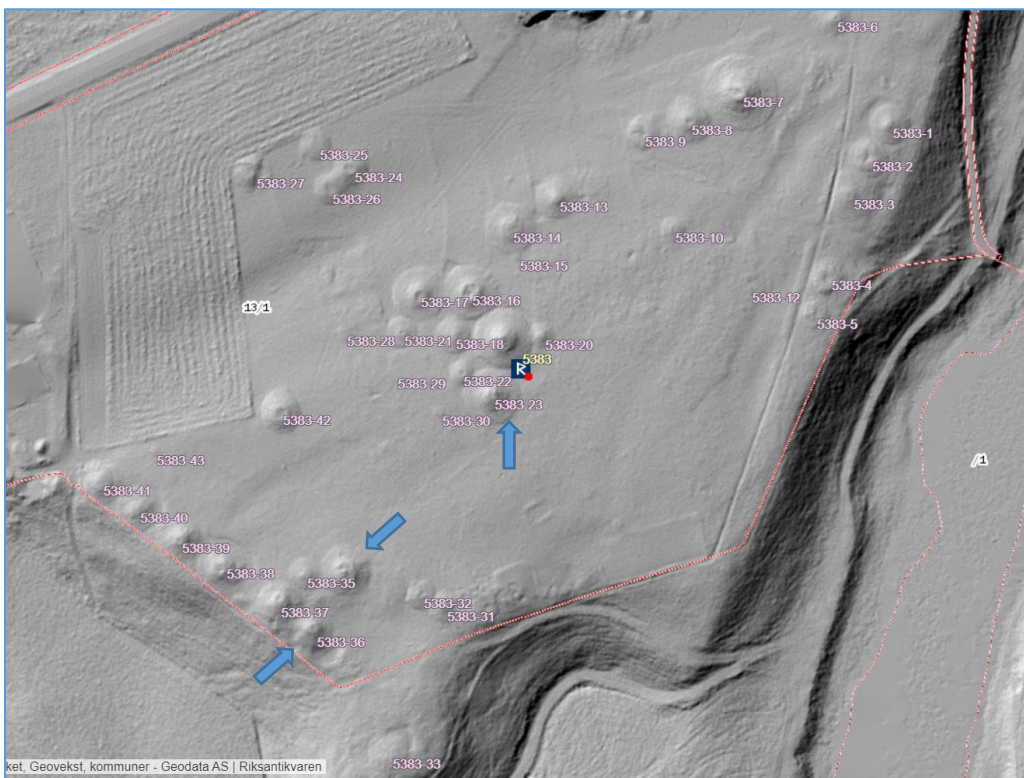
- a) *Å fysiske istandsette erosjonsskadene på enkeltminnene Id 5383-23,-34,-36. Dette er planlagt gjort ved 1) å først rense opp den aktuelle overflaten av gravfyllen og dokumentere status vha foto, digital innmåling og notater, for deretter 2) å tilføre ny torv og evt. andre sterile masser for å gjenopprette/tilbakeføre en kontinuerlig gresskledd overflate på de skadete enkeltminnene.*
- b) *Ved hjelp av bruk av systematiske GPR-undersøkelser og dronefotografering/-filming (bruk av AM, UiS sitt eget utstyr og kompetanse) fremskaffe ny og oppdatert dokumentasjon av tilstanden til det østlige hovedfeltet av Id 5383. Dette vil gi 1) et veldokumentert utgangspunkt for å vurdere endringer i tilstand over tid, slik at man i de kommende år kan følge formasjonsprosessene på stedet med tanke på et forverret bilde (tilknyttet klimaendringer med mer regn, slitasje fra beiting eller annen bruk ferdsel på området, inkludert besøkende til kulturminnefeltet). I tillegg har man 2) allerede fra eksisterende LiDAR-materiale fra området oppdaget flere detaljer innen denne delen av lokaliteten som ikke er påvist tidligere, særlig gjelder dette et system av mulige spor etter åkerinndeling som kan være eldre enn noen av de eksisterende gravhaugene (jf. Vedlegg 4). Dersom en GPR-undersøkelse kan gjøre dette bildet klarere og sikrere, vil det være av stor faglig verdi og uten noen form for inngrep i enkeltminnene på stedet (GPR vil bli brukt mellom disse, ikke på/over dem). Det pågår for tiden en prosess i regi av m.a. Rogaland fylkeskommune, Suldal kommune og Suldal Vekst, der man planlegger nye informasjonsskilt for Id 5383. Det ville være en flott synergj i dette arbeidet om man kunne få integrert den omsøkte nye informasjonen fra GPR-undersøkelse og dokumentasjon vha drone i grunnlaget for utformingen av de nye informasjonsskiltene. Til sammen vil dette klart løfte formidlingsverdien til Id 5383 til publikum, noe et så rikt kulturminnefelt innenfor et KULA-område fortjener.*

I realiteten vart berre del a) av dette gjennomført. Prosessen med a) vert presentert nærmare i eit seinare avsnitt nedanfor.

Del b) vart ikkje gjennomført, hovudsakleg fordi prosjektet fekk tilgang til midlar så seint på året at når tiltaket kunne startast ved inngangen til november, var det for vått og bløtt i terrenget til at ein kunne ferdast forsvarleg med GPR-utstyret. Sjansen for å øydelegge markoverflata var stor, og truleg var grunnen for våt til å gje gode forhold for signala under ei GPR-undersøking. Ei slik GPR-scanning har stort fagleg potensiale, og AM, UiS vil prøve å få utført dette i framtida, på eit meir høveleg tidspunkt.

Figur 1 Oversyn fra Askeladden som viser Id 5383 og nærmiljøet.

Figur 2 Oversyn fra Askeladden over aktuell del av Id 5383, LiDAR. Piler mot -23,-34,-36.

Figur 3 EB og JRH ved -23 før sikring. Foto mot NØ.

Figur 4 Status for del av -34 før sikring. Foto mot N.

Figur 5 Status for -36 før sikring. Foto mot SV.

Om planlegging og gjennomføring av del a)

Sjølve sikringstiltaket i felt på Id 5383 vart gjennomført 01.11.2022, av prosjektleiar Even Bjørdal og to arkeologkollegaer frå AM, UiS (Øyunn W. Sæther og Jon R. Husvegg). Ein hadde eit godt samarbeid med grunneigaren på garden, som hjelpte til på fleire vis, mellom anna med traktortransport frå bilveg til den aktuelle delen av lokaliteten av torv til sikringa.

I forkant av denne dagen i felt, hadde prosjektleiar planlagt prosjektet (mellom anna med ei synfaring til lokaliteten 14.10.2022) og bestilt inn dei naudsynte ressursane til sikringa. Ein valde å gå for ei løysing med grastorv (4 cm tjukk) frå firmaet Ferdigplen AS i Stavanger og erosjonsmatte av kokosfiber frå firmaet Kokosveveriet i Mandal. Det var viktig at materialet brukt i sikringa skulle passe inn med landskapet på staden og at det var naturlege, nedbrytbare materiale. I tillegg til ferdigplen og kokosmatte, blei det nytta nokre titals sekkar plantejord under plentorvdekket. Det vart leigd ein stor kassebil frå Rogaland Bilutleie AS for frakt av alt dette materialet frå Stavanger til lokaliteten i Suldal.

Då arkeologar og materiale var på plass i felt, starta ein først med å få eit oversyn over tilhøva og å dokumentere status på dei aktuelle røysene ved foto og notatar. Det vart ikkje nytta detaljinnmåling med GPS, men det framgår klart av dokumentasjonen kva område tilknytta dei tre røysene som fekk sikringstiltak. Generelt kan ein seie at status for erosjonsskadene per 01.11.2022 var om lag på same nivå som dokumentert ved synfaring til lokaliteten 21.10.2021 (jf. søknaden i vedlegg). Deretter gjennomførte ein sikringstiltaka, røys for røys, ved å først påføre plantejord for å jamne ut erosjonsgropene og skape grobotn for eit lag av rulleplentorv over, så eit lag rulleplentorv og til slutt ein passende bit av nettet av kokosfiber for å halde plentorva på plass i skråninga til rotinga har blitt god (dvs. for å unngå at plentorva skulle skli nedover, ut av posisjon (jf. figur 6-7).

Figur 6 Arbeidsfoto, ØWS plasserer rulleplentorv på del av -34. Røys -36 i bakgrunnen. Foto mot SV

Figur 7 Døme på status ved fullført sikring med rulleplen og kokosnett, her ved røys -36. Foto mot S.

Kokosfibernettet vart festa godt i bakken med høvelege krokar – desse kan eventuelt fjernast i ettertid, noko som vil bli fulgt opp av AM, UiS ved ei seinare synfaring på staden i 2023. Det vart vektlagt at ingenting skulle tilførast beitmarka her som kunne vere til potensiell skade for husdyra. Sikringa vart så avslutta når ein hadde dekkka til alle opne erosjonsskadar på dei tre røysene, status no var rulleplentorv med kokosnett over alle slike påviste skader.

I ettertid har prosjektleiar mellom anna registrert sikringstiltaka i Askeladden, handsama dokumentasjonsmaterialet og skrive denne rapportteksten.

Prosjektleiar Even Bjørdal,
21.02.2023

VEDLEGG:

Kopi av skjema «Søknad om sikringsmidler» for det aktuelle tiltaket.

Søknad om sikringsmidler (Post 70) 2022

Askeladden ID: 5383	G.nr./B.nr: 13/1	Kommune: Suldal	Fylke: Rogaland
Status tilstand i Askeladden: TG 3 – «Betydelig tiltaksbehov»			

Om kulturminnet:

Beskriv kulturminnet, beliggenhet/kontekst:

Lokaliteten består av totalt 49 gravhauger/-røyser, på et platå V om Suldalslågen (jf. Lillehammer 1986, Skjelstad 1986). Opprinnelig har området her mellom Suldalslågen og Ritlandsvatnet, i dag fordelt mellom gårdene Ritland og Vasshus, trolig hatt et langt større antall synlige gravminner, men mange av dem er fjernet (jf. Vedlegg 2). Id 5383 er delt i to felt; hovedfeltet i Ø som er en beitemark med majoriteten av enkeltminnene, og en mindre del tilknyttet seks enkeltminner bevart blant moderne bygninger langs sørsiden av RV 13 Suldalsvegen. (Det er hovedfeltet i Ø som er relevant for denne søknaden om sikringsmidler, og det mindre feltet mot V blir således ikke omtalt videre her).

Denne lokaliteten er blant de største gravfeltene i Rogaland, med en samling av store, synlige gravhauger/-røyser der noen er opp imot 20-25 meter i tverrmål. Konteksten med de bevarte restene av et trolig ringformet tunanlegg med tre bevarte radiert ordna hustufter på Id 60473 Neset (ca. 150 m mot S) lokalisert nærmere Suldalslågen, og et (nå for det meste fjernet) område med synlige gravminner på gården Nerheim rett på andre siden av elven, indikerer klart at dette området nok har vært en storgård/ et sentralområde i denne delen av Ryfylke i løpet av jernalderen (jf. Sørheim 2018, s. 141). Det er gjort få arkeologiske undersøkelser og funn i direkte tilknytning til Id 5383, og det som er gjort er relativt lenge siden ved N. Nicolaysen på slutten av 1800-tallet (jf. Nicolaysen 1870, 1897) der det blant annet ble funnet leirkarskår fra eldre jernalder fra undersøkelser i to av haugene (C18809/-10). Nicolaysen undersøker også to såkalte «trekantanlegg» (Gravanlegg? Bare funn av kull. Typologisk datert til folkevandringstid - vikingtid) tilknyttet lokaliteten, en strukturtype som både er relativt sjelden og som ofte ligger i forbindelse med lokaliteter av høy status.

Beskriv tilstand og eventuelt historikk:

Ved befaring på lokaliteten 21.10.21 i forbindelse med en annen sak, fremgikk det at 3 enkeltminner (5383-23,-34,-36) hadde blitt påført en del "erosjonsskader", trolig ved en kombinasjon av beitende sauer og regn, i form av at gresstorv var slitt av og det hadde dannet seg groper ned i den myke haugfyllen på enkeltminnene (se Vedlegg 3: det mangler dessverre foto av skade på -36, men denne er av tilsvarende art og størrelse som for de to andre). Beitingen er i seg selv et gode for den generelle skjøtselen av lokaliteten, siden man unngår gjengroing. Men konsekvens av ytterligere slitasje på samme plasser, vil trolig være at stadig mer av haugfyllene blir erodert bort der torven nå er slitt vekk. Det er således behov for en innsats med skjøtsel/istandsetting her, et tiltak som med fordel kan kombineres med en GPR-undersøkelse og dronefotografering av det østlige hovedfeltet av Id 5383 (se «Bakgrunn for sikring»).

Bakgrunn for sikring:

Beskriv hvilke sikringstiltak som bør iverksettes og redegjør for hvordan man vil gjennomføre sikring. Innebarer det tilbakeføring/ sikring ved undersøkelse/ skjerming etc.?

Begrunn hvorfor sikring er viktig med bakgrunn i hvilke tiltak som iverksettes.

Den foreslåtte sikringen har to hoveddeler:

- a) Å fysisk istandsette erosjonsskadene på enkeltminnene Id 5383-23,-34,-36. Dette er planlagt gjort ved 1) å først rense opp den aktuelle overflaten av gravfyllen og dokumentere status vha foto, digital innmåling og notater, for deretter 2) å tilføre ny torv og evt. andre sterile masser for å gjenopprette/tilbakeføre en kontinuerlig gresskledd overflate på de skadete enkeltminnene.
- b) Ved hjelp av bruk av systematiske GPR-undersøkelser og dronemotografering/-filming (bruk av AM, UiS sitt eget utstyr og kompetanse) fremskaffe ny og oppdatert dokumentasjon av tilstanden til det østlige hovedfeltet av Id 5383. Dette vil gi 1) et veldokumentert utgangspunkt for å vurdere endringer i tilstand over tid, slik at man i de kommende år kan følge formasjonsprosessene på stedet med tanke på et forverret bilde (tilknyttet klimaendringer med mer regn, slitasje fra beiting eller annen bruk ferdsel på området, inkludert besøkende til kulturminnefeltet). I tillegg har man 2) allerede fra eksisterende LiDAR-materiale fra området oppdaget flere detaljer innen denne delen av lokaliteten som ikke er påvist tidligere, særlig gjelder dette et system av mulige spor etter åkerinndeling som kan være eldre enn noen av de eksisterende gravhaugene (jf. Vedlegg 4). Dersom en GPR-undersøkelse kan gjøre dette bildet klarere og sikrere, vil det være av stor faglig verdi og uten noen form for inngrep i enkeltminnene på stedet (GPR vil bli brukt mellom disse, ikke på/over dem). Det pågår for tiden en prosess i regi av m.a. Rogaland fylkeskommune, Suldal kommune og Suldal Vekst, der man planlegger nye informasjonsskilt for Id 5383. Det ville være en flott synergi i dette arbeidet om man kunne få integrert den omsøkte nye informasjonen fra GPR-undersøkelse og dokumentasjon vha drone i grunnlaget for utformingen av de nye informasjonsskiltene. Til sammen vil dette klart løfte formidlingsverdien til Id 5383 til publikum, noe et så rikt kulturminnefelt innenfor et KULA-område fortjener.

Estimert kostnad:

Overslag på totalsum. Spesifiser kostnader til utstyr/materiell og tidsbruk (x personer i x antall dager)

Beregnet arbeidsinnsats/kostnad forarbeid: 1 dag for prosjektleder og 1 dag for ansvarlig for GPR-undersøkelse og dronemotografering (feltleder), totalt inntil 2 dagsverk.

Beregnet arbeidsinnsats/kostnad i felt: 2 arkeologer i 2 dager, dvs. 4 dagsverk, inkl. 2 overnattinger (planlagt å kjøre fra Stavanger til Suldal kvelden før første arbeidsdag i felt for å få optimal utnyttelse av arbeidstiden i felt).

I tillegg kommer:

- diverse driftsutgifter for leie av tilhenger, frakt, bompenger m.m. for GPR-utstyret: estimert sum på inntil 10 000 NOK inkl. mva.
- leie av leiehus med toalett-kabin, inkl. frakt: estimert sum på inntil 25 000 NOK inkl. mva.
- eventuell bruk av ekstern leiebil (i utgangspunktet vil man bruke AM, UiS sin varebil): estimert sum på inntil 8 000 NOK inkl. mva.
- eventuelle kostnader til innkjøp og frakt av torv (man vil prøve å skaffe torv i samarbeid med grunneier): estimert sum på inntil 5 000 NOK inkl. mva.

Beregnet arbeidsinnsats/kostnad i etterarbeid/analyse: 2 dager for bearbeiding/arkivering av data fra GPR-undersøkelse og dronemotografering + 1 dag for å utarbeide et samlet notat/rapport fra sikringsundersøkelsen, dvs. 3 dagsverk. I tillegg kommer mulig bruk av innkjøpt konsulentbistand for GPR-analyse: estimert sum på inntil 10 000 NOK inkl. mva.

Totalt blir dette 9 dagsverk (67,5 timer) + feltillegg for prosjektleder (750 NOK x 2 dager) + diett-/natttillegg (2 personer x 2 dager og netter) + øvrige utgifter. Dette gir et overslag på totalsum på inntil c. 122 000 NOK inkl. mva. (jf vedlagt kostnadsoverslag).

Litteraturliste:

- Lillehammer, A. (1986): Eit dalføre blir folkesett. *Fra haug ok heidni* bd.11 nr 2, s. 36-42.
- Nicolaysen, N. (1870): Tillæg til "Norske fornlevninger". *Foreningen for norske fortidsminnesmerkers bevaring. Aarsberetning for 1869*, s.140-144.
- Nicolaysen, N. (1897): Utgravninger i 1896. *Foreningen for norske fortidsminnesmerkers bevaring. Aarsberetning for 1896*, s.51.
- Skjelstad, R. (1986): Den første registrering av fornminner i Suldal. *Fra haug ok heidni*, bind 11, nr.2, s.70.
- Sørheim, H. (2018): *Sentralsted, tettsted, knutepunkt, by; bosetningshierarkier og sentraldannelser på Vestlandet fra jernalder til middelalder*. Akademisk avhandling, Universitetet i Bergen.

Vedlegg: Kartgrunnlag/fotodokumentasjon/annen relevant informasjon (rapporter, arkivmaterieell etc.)

Vedlegg 1	Kostnadsoverslag
Vedlegg 2	Diverse oversynskart, luftfoto m.m.
Vedlegg 3	Detaljfoto som viser skader på enkeltminner Id 5383-23,-34,-36
Vedlegg 4	LiDAR-scan av området for Id 5383, prosessert av Theo Gil Bell, AM, UiS 2021.